

מעדני כתב

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת חוקת תשפ"ב שנה שלישית גליון 145

בענין לומר ברכו אחר ברכת התורה של העולה

אם עולה אחד עולה בכל העלויות כשלא תקנו ברכה לכל אחד אם אמרו ברכו

וחתני יקירי הגאון ר' מרדכי שמואל הלוי פישל שליט"א אמר דלכאורה יש להביא ראיה מהא דכתב הרא"ש שהובא בטור (סימן קמ"ג) וז"ל 'תניא בתוספתא בני הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד, כגון שאין בה מי שיודע לקרות אלא אחד, עומד וקורא ויושב וחוזר ועומד וקורא ויושב אפי' ז' פעמים, וכ' א"א הרא"ש דזו התוספתא נשנית לפי המנהג הראשון שהיה ראשון מברך לפניו והאחרון לאחריו לכך צריך לישב בכל פעם ופעם להכיר שה' ז', אבל האידנא שצריך לברך בכל פעם ופעם ברכה ראשונה ואחרונה כמו כהן שקורא במקום לוי א"צ לישב, עכ"ל.

ואם היו כל העולים מברכים ברכו גם כשלא בירך אלא הראשון והאחרון א"כ למה היה צריך לישב ולעמוד בכל פעם הרי סגי שיברך ברכו בכל עליה, וע"כ דס"ל להרא"ש ש

שכשלא היו מברכים כל העולים גם לא אמרו ברכו. **ואפשר** שגם אי נמא שגם קודם תקנת הנכנסין והיוצאים שלא ברכו היו כל העולים על התורה אומרים ברכו את ד' המבורך אבל כשאחד היה עולה כל העלויות לא היה מברך ברכו בכל עליה, משום שמה שכתובים אנו מברכים גם בעולה אחד כמה פעמים הוא משום הנכנסים והיוצאים, אבל כשלא חששו להנכנסים והיוצאים אז בשלמא כל עולה היה מברך ברכו ולא סגי בברכו קמייתא אפשר שכל אחד בירך עם כולם את הברכה של ברכו, ואע"פ שאי"צ לברך על התורה שהרי כבר בירך ראשון אבל מ"מ הוזהר לד' בקהל עם בזה שזכה לעלות לתורה, וחילוק העלויות לכמה גברי הוא המחייב לאמירת ברכו לכל אחד, אבל כשעולה אחד עולה בכל העלויות אין צורך שבכל פעם יברך העולה שבע פעמים ברכו, שהרי משהוזהר בראשונה למה יברך בכל עליה ברכו שנית הרי כבר בירך והודה על טובתו, לכן אם היה אחד עולה בכל העלויות היה צריך לישב ולעמוד בכל עליה כדי לחלק בין העלויות ולעשות היכר שיש כאן עליה נוספת.

בענין להשתתף בפריטי בהדלקת נרות כשאין לכל אחד שוה פרוטה

יבואר דבעלים על פחות משוה פרוטה זה בעלות גמורה

ובספר עמק ברכה סוכה סימן כ"א כתב בזה מילתא דמסתברא וז"ל ולענ"ד נראה דודאי גם רש"י מודה דבעלים על פחות מפרוטה מקרי בעלים ושפיר מקרי שלכם בכל דבר דבעינן שלכם, וכוונת רש"י אינה אלא לומר דדוקא בשותפין אם נימא דגם בשל שותפות יוצאין משום החלק שיש לו בה בזה הוא דבעינן שיהא לו בה שוה פרוטה, אבל אם אין לו בה אלא פחות מפרוטה לא מסתבר דיהא מקרי עי"ז שלכם כיון דעיקר הדבר אינו שלו, עכ"ל, והראונו שכ"כ בחכמת שלמה סוף סימן תרנ"ח שבשותפין שאין לכל אחד שו"פ אינה חשובה שותפות, אבל בעלים שיש לו מומן פחות משו"פ הרי הוא בעלים גמור והוי דידיה.

ועכ"פ בנדון דידן דהכל משתתפין בפרוטה לכאורה לא חשיב שותפות כשיש לכל אחד פחות מפרוטה, וע"ז איך יקיימו כל בני הישיבה שותפות בנר שבת כשאין לכל אחד אלא פחות מפרוטה.

והנה בספר ראשית בכורים על בכורות דף ג' ע"א [בד"ה ויש להעיר] נסתפק בעניין שותפות עכו"ם שפוטרת מן הבכורה האידן הדין אם חלק הגוי אינו שוה פרוטה, לפי מה שפירש רש"י בסוכה כ"ז ע"ב גבי שותפין שאין שוה פרוטה לכל אחד, דזה אינו חשוב שלו, מי אמרינן דנחשב כולו של ישראל או דילמא כיון דאצל הגוי אף פחות משוה פרוטה חשיב מומן, נחשב שותפות גוי, דבתר הגוי אנו הולכים.

וכתב שם, דלפי מה שכתב באבני נזר או"ח סימן של"ד אות ג' [וכיון לזה העמק ברכה הנ"ל] שמודה רש"י ז"ל שאם החפץ הוא שלו ואינו שוה פרוטה, הרי זה חשוב שלו, ורק אם כל החפץ שוה יותר, אלא שלאדם זה אין בו רק פחות משוה פרוטה, כיון דגוף הדבר אינו שלו רק שיש לו בה מומן פחות משוה פרוטה אינו מומן, **אם כן כאן שהגוי יש לו חלק מבורר שהאזון הוא שלו ואין להישראל חלק באזון כלל פשיטא דחשוב שלו, אפילו אם אינו שוה פרוטה, ומבואר שיש בעלות בפחות משוה פרוטה גם בשותפות כשהפחות משוה פרוטה מוגדר כשלו ואינו בשותפות.**

ל"ד במי ששכח לומר ברכו ובירך על התורה האם יאמר ברכו אחר הברכה, ובפשוטו לא שייך לומר ברכו אם אינו מברך לאחריה, שהרי זה הכוונה בברכו שנברך את ד' יתברך ביחד והיינו הברכה שמברכים מיד לאחריה, ואם כבר בירך הברכה לא שייך תקנת ברכו.

ואפשר דדבר זה תליא בפלוגתא השו"ע והרמ"א אם אומר ברכו אחר התפלה או רק אם אומר ברכת יוצר אחר כך וזהו ששינוי הפורס על שמע, ולהרמ"א יכול לומר ברכו לחוד והענין של בירך ד' המבורך לעולם ועד סגי בזה, וכן המנהג שאומרים ברכו לחוד אחר התפלה בלא ברכה שמברכים אחר כך יוצר אור, וא"כ הכי נמי אפשר דיכולים לומר ברכו אחר שבירך ברכת התורה.

וראיתי בספר אגן הסהר ח"ג אות צ"ה שהביא ראיה שאומר ברכו לחוד בלא ברכה שלאחריה מהא דכתב השבלי הלקט הובא בב"י סימן רפ"ב שנתקנו ז' קרואים בשבת כדי להשלים הברכה שלא שמעו במשך ימי השבוע, ובפני יהושע מוגלה דף כ"ג ע"א הקשה שהרי בתחלה כשלא היו מברכים אלא המתחיל והגומר אמאי תקנו ז' קרואים הרי לא היו מברכים אלא בתחלה וסוף, וכתב דאולי גם קודם תקנה היה אומר ברכו כל אחד, ומבואר שאמרו ברכו בלא ברכה לאחריה.

ועוד הביא ראיה מהא דכתב החתם סופר בשו"ת או"ח סימן ס"ו בהא דאמרו אין מפסיקין בקללות, ובמגלה דף ל"א אמר ר"ל דטעמא משום שאין מברכים על התוכחה, וכתב שהרבה נצטער על זה שהרי בתחלה שלא בירכו אלא המתחיל והגומר הרי לא ברכו על הקללות כלל, וכתב דע"כ שגם קודם תקנה היו אומרים ברכו כל העולים וגם ברכה זו לא רצו לברך על התוכחה, ומכל זה מוכרח דאומרים ברכו גם כשאין ברכה לאחריה, וא"כ מי ששכח לומר ברכו יכול לומר ברכו גם אחר הברכה יעו"ש בארוכה.

הנה אכסנאי בנר חנוכה ובנר שבת משתתף בפריטי, ואם בחורי ישיבה משתתפים בפריטי בשמן שהדליקו עבורם ואין לכל אחד שוה פרוטה בשמן יש לעיין האם חשיב משתתפים באותו שמן או דאין שותפות בפחות משוה פרוטה.

והנה מהא דאמרו משתתף בפריטי אין ראיה שאם הוא שותף בפחות משוה פרוטה דלא מהני, דמה שאמרו משתתף בפריטי היינו שצריך לקנות חלק בשמן בפרוטה ופחות משוה פרוטה לא מהני לקנין כסף, אבל אפשר לקנות שותפות של פחות משוה פרוטה בפרוטה, ובה נסתפקו הלומדים האם מהני שותפות של פחות משוה פרוטה כדי שיהא חשיב כנר דידיה.

הנה בסוכה דף כ"ז ע"ב אמרו וחכ"א אבל יוצא יד"ח בסוכתו של חבירו דכתיב כל האזרח בישראל ישבו בסוכות מלמד שכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת, ופרש"י דמשמע סוכה אחת לכל ישראל שישבו בה זא"ז וא"א שיהא לכולן דלא מטי שוה פרוטה לכל חד עכ"ל, ומב"י דכשיש לכל אחד פחות משוה פרוטה לא חשיב שיש לו בעלות בסוכה, ולכא"ו הכא נמי לענין נרות שבת לא שייך שותפות בפחות משוה פרוטה.

והנה במנחת חינוך מצוה שכ"ה אות י"א כתב ע"ז דנראה מדברי רש"י אלו דהייא דבעינן לכם כל שאינו שוה פרוטה לא הוי לכם, וא"כ תמה איך אנו יוצאין בארבעה מינים יד"ח הלא הערבה אינו שוה פרוטה ולא מקרי שלכם, וכן איך אנו יוצאין יד"ח בכזית מצה בלילי פסח דבעינן שלכם הלא הכזית מצה אינו עולה לשוה פרוטה, וגם למה לא התעורר בזה שום פוסק קדמון או אחרון, עכ"ד. ובאמת בימינו הערבה שוה הרבה יותר מפרוטה וכן הכזית מצה שוה הרבה הרבה יותר מפרוטה, אבל המנחת חינוך בימיו שלא היה שוה פרוטה הוקשה לו איך חשיב לכם.

בהשווי, אך כ' דיש להעיר על זה מדברי רש"י בסוכה כ"ז דסוכה שאולה משום דלא מטי שו"פ לכל אחד ואחד רק ע"י שאלה, ונראה בכונת רש"י דשותפות אי אפשר להיות רק אם יש בו שוה

* ויעוי' באחיזור חלק ג' סימן ס"ז שג"כ דן בזה אם מהני שותפות נכרי בפחות משוה פרוטה לפטור מבכורה, וכתב דלכאורה פשוט דאין חלוק בזה, דתלוי בחלק של הנכרי בהקדושה ולא

ואפשר דשותפות של פחות משה פרוטה לא חשיב בעלות ממוני כדי שיהא חשוב שלו ללולב דבעינן לכס, דבעלות של פחות משה פרוטה במה שרוב החפץ אינו שלו לא חשיב שיש לו בו בעלות ואינו חשיב ממונו, אבל סוף סוף יכול לזכות בפחות משה פרוטה וזכה בו בחלקו והרי אסור לגזלו, ואע"פ שאינו חשוב לכס אבל גזילה מיהא איכא בזה, ולשותפות של נר שבת וחנוכה סגי גם כשאנו חשוב לכס, אבל כיון שאסור לגזלו סגי בזה שיהא חשוב שהדליקו בעבורו נר חנוכה.

וראיה לזה שהרי מוכין בעירוב תבשילין לכל העיר והרי בכזית תבשיל אין לכל אחד ואחד מבני העיר שוה פרוטה, ומוכרח דאפי' דשותפות בפחות משו"פ לא חשיב לכס, אבל בשביל עירוב תבשילין לא בעינן לכס, וסגי שיש לו בעלות שאסור לגזלו, ולזה נעשה בעלים גם בפחות משה פרוטה, אלא דאינו חשוב שיהא נחשב לכס כבעלות גמורה.

וכן מוכרח מהא דאמרו בקדושין דף מ"א דמניין ששלחו של אדם כמותו מהא דכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכל יוצאין בפסח אחד ואע"פ שאין לכל אחד שוה פרוטה מכל מקום השחיטה מכלולת שפחות משה פרוטה אינו אלא חסרון היכא דבעינן לכס אבל כדי שהשחיטה תהא של כולם סגי בבעלות של פחות משה פרוטה והעירינה לזה ידידי הבה"ח אריה נורדן נ"י, ויעיין בפסחים דף ע"ח ע"ב מה שאמרו בהא דבעינן כזית לכל אחד יעו"ש.

יבואר דשותפות בפחות משה פרוטה הוא שלו ואינו ברשותו

וכעין זה ראיתי בכלי חמדה פרשת צו (אות ג) דכתב דרש"י לא ס"ל דחלק פחות משה פרוטה לא נחשב שלו, אלא דכוונת רש"י בסוכה היא, דפחות משו"פ נחשב אינו ברשותו, וא"כ אינו בכלל לכס, דלכס הוי דבר שהוא לא רק שלו אלא הוא גם ברשותו לעשות בו מה שירצה, וא"כ איך אפשר לישב בסוכה כזו, אלא ודאי דלא מקשינן סוכה ללולב ואין צריך שיהי' בסוכה לכס וברשותכם, וא"כ גם לגבי שלו לא מקשינן סוכה ללולב ושפיר אין צריך גם שהסוכה תהיה שלו וסוכה שאולה כשרה, עיין שם, ולדבריו נמי ניחא דלנר חנוכה סגי שיהא שלו גם אם לא יהא ברשותו וגם בעירוב תבשילין סגי בשותפות פחות משו"פ דסגי בשלו גם כשאנו ברשותו.

בענין המפריש בזמן הזה אם מפריש מן היפה ובגדר המצוה להפריש מן היפה

יבואר דהפרשת תרומ' אין קיומו תלוי בקיום המצוה ולהכי אפילו במצוה הבאה בעבירה

ונראה לבאר בזה בב' אופנים, חדא דנראה דרק היכא שכל קיום הדבר תלוי בקיום המצוה בזה אמרי' דהיכא דהוי מצוה הבאה בעבירה כיון דלא קיים את המצוה הרי לא עבד מיד, אבל היכא שקיום הדבר לא תלוי בקיום המצוה לא איכפת לן דהוי מצוה הבאה בעבירה.

וכגון למ"ד טבילה בומנה מצוה אם טבל בעבירה שהיה המקוה אסור עליו בהנאה בזה אע"פ דלא קיים את המצוה להיטהר בזמן כיון שהיה באה בעבירה מ"מ שפיר עלתה לו טבילתו ונעשה טהור, דהא מ"מ טבל ואין טהרתו תלויה רק בקיום המצוה כי אם ע"י טבילה בעלמא, וכן אם נטל ידיו ביום הכיפורים כדי לאכול במוצאי יום"כ אע"פ שלא קיים מצוה בנטילה זו כיון דהוי מצוה הבאה בעבירה מ"מ שפיר הוכשרו ידיו לאכילה דהכשר הידים לא תלוי בקיום המצוה כי אם במעשה הנטילה גרידא.

וא"כ הכא נמי לענין הפרשת תרומ' הרי תיקון הפירות לא תלוי בקיום המצוה של הפרשת תרומ' כי אם בקריאת שם של התרומ' על הפירות, ובזה שהפריש את התרומ' מן הפירות וקרא עליהם שם הרי נתקנו הפירות, וא"כ אף אם נימא דהוי מצוה הבאה בעבירה מה שהפריש מן הרע על היפה מ"מ הרי הפריש את התרומה מן הפירות

יב' אמאי מפריש מן הרע על היפה תרומתו תרומה הא הוי מצוה הבאה בעבירה

כתוב בתורה בסוף פרשת קורח ולא תשא עליו חטא בהרימכם את חלבו ממונו ומבואר שבהפרשת תרומ' צריך להפריש מן היפה ואם הפריש מן הרע על היפה עובר באיסור דאורייתא, אבל אם עבר והפריש בדיעבד חיילא ההפרשה, ובגמ' בקידושין דף מ"ו ע"ב ילפנין לה מקרא דא"ר אלעאי מנין לתורם מן הרעה על היפה שתורמתו תרומה שנאמר ולא תשא עליו חטא בהרימכם את חלבו אם אינו קדוש נשיאות חטא למה מכאן לתורם מן הרעה על היפה שתורמתו תרומה.

ויש לענין אמאי חיילא ההפרשה הא הוי מצוה הבאה בעבירה דעבר על איסור דאורייתא שהפריש מן הרע על היפה, והיכא דהוי מצוה הבאה בעבירה אינו יוצא יד"ח המצוה כדא' בסוכה דף ל', וא"כ ה"נ כיון דהוי מצוה הבאה בעבירה היכא חיילא ההפרשה.

והתוס' שם כבר עמדו בדברי הגמ' מנ"ל דחיילא ההפרשה בהפריש מן הרע על היפה הא למ"ד בתמורה דאי עבד לא מהני אמרי' דהא דלקי הוא משום דעבר אמרימא דרחמנא, וא"כ מנ"ל דחיילא ההפרשה לעולם אימא דהפריש מן הרע על היפה לא חייל והא דקרינן ליה ולא תשא עליו חטא הוא משום דעבר אמרימא דרחמנא עיי"ש, ויב' להלן אי"ה, אך יש להקשות כנ"ל אמאי חיילא הא הוי מצוה הבאה בעבירה.

פרוטה, וא"כ ה"נ שותפות הנכרי בפחות משה פרוטה לא יפסור מבכורה, וכ' דאולי כונת רש"י עפ"י דברי הר"ן בנדרים ר"פ השותפין דאמרין ברירה משום דכ"א יש שעבוד על חברו ולהכי גם בשותפים היו יוצאים משום ברירה משא"כ בשותף פחות משו"פ אין שעבוד ע"ז, אבל הכא שאין אנו צריכין לדון דיני ברירה הוי שותף גם בפחות משו"פ, ואם שלא מצאתי קעת הדברים מפורשים אבל בפשוטו נראה דאין חלוק.

ולפ"ז ה"נ לענין הדלקת נרות שבת וחנוכה יועיל שותפות גם בפחות משה פרוטה כיון דאין צריך לדון שם בדני ברירה.

² ואפשר דלעירוב אי"צ בעלות ממוני כלל שהרי לעירובי תחומין לא בעינן בעלות ממוני שהרי כתב הרמב"ם בפ"א מעירובין ה"ט מערבין במעשר שני בירושלים אפי' למ"ד ממון גבוה משום שיש לו בו היתר אכילה ויעיין קהלות יעקב עירובין סימן י' אות ב' מש"כ בזה וא"כ הכי נמי בעירובי תבשילין לא צריך אלא שיהא לו בו היתר אכילה, וכ"כ הנצי"ב בהעמק שאלה דסגי בהגבחת טפה להעירוב אע"פ דבעלמא בעי ג' טפחים לקנין מכל מקום כל היכא דלא בעי דלהוי ידידה סגי בטפח

³ אמנם יש לעיין במה שכתב בר"ן בפסחים דף ז' דבנר חנוכה בעינן שיהא שלו, וכשאין הנר חנוכה שלו אי אפשר להדליק עבורו, אע"פ שכשהוא המדליק אי"צ שיהא שלו אבל כשמדליקין עליו בעינן שיהא השמן ידידה, ומשמע דבעינן בעלות גמורה.

⁴ אולם אין זה פשוט כ"כ, דהנה בחולין דף ל"א פליגי אמוראי אם טבילה לחולין בעי כונה, וכן אם שחיטה בעי כונה, ובפשוטו אינו שייך כלל לדון של מצוות צריכות כונה, וכ"כ בחי' חת"ס שם

בקצרה בשם חידושי הר"ן, דאינו שייך לזה כלל, דהתם הגדון בקיום המצוה אם יוצא בלי כוונה, אבל כאן הגדון על הכשר הטבילה והשחיטה, אי מטהרין ומתירין רק בכונה או גם שלא בכונה, ואינו נעין למצוה כלל, וכן מבואר בתשו' הגר"ע אמת"י (מהדור הגר"ג גשטטער זצ"ל) יו"ד סי' ע"ב, עיי"ש.

והנה החת"ס שם הוסיף בדאמת נראה דלמ"ד מצוות צריכות כוונה אם טבלה בלא כוונה כגון ירדה להקרא או נפלה מן הגשר, אף דנטהרה כדס"ל לרב, מ"מ המצווה לא קיימה, ואינה יכולה לברך ע"ז. והיינו דאף שלא נתקיימה המצוה, מ"מ הטהרה חלה.

אמנם בהגהות אשרי פ"ג דר"ה (דף כ"ח) דן בדין מצוות צריכות כוונה להלכה, וכתב דבאו"ז פסק להלכה דמצוות אצ"כ, והוכיח כן מסתמא דגמ' בסוכה, ואח"כ הוסיף עוד רא"י לזה, [וכן נדה שנאנסה וטבלה קאמר רב טהורה לביתה, והלכתא כרב], ע"כ. ומבואר להדיא דמהא דס"ל לרב נדה א"צ כונה שמעינן מינה דמצוות אצ"כ, ואם ה"י הדין דמצוות צריכות כוונה לא יתכן דברי רב דטהורה לביתה, וכן הביא בכהנ"ג א"ח סי' ס', דמרב דס"ל חולין לא בעי כוונה יש להוכיח כהנ"ג דס"ל דמצוות אצ"כ כונה. ובאמת הדבר מתמיה מה ענין זכ"ז, וכנ"ל.

ובקובץ שיעורים כתובות אות רמ"ח כתב בזה ב' דרכים. הא' דס"ל להראשונים דכוונת המצוה מעכבת ההכשר, והיינו דחולת ההיתר וההכשר מיתלה תלי בהא דנעשה מעשה מצוה, ובעי' כונה כדי שיהי' לזה שם מעשה מצוה.

ועוד כתב הגר"א דאפשר שאין דעתם לפרש דהא דמיפסלא הטבילה והשחיטה הוא משום שלא נתקיימה המצוה בשביל חסרון הכונה, אלא שמדמיין ב' הדברים להדד, דכמו דמצוות צריכות כונה, ה"נ הכשר בעי כונה.

וקרא עליהם שם, ובזה נתקנו הפירות אע"פ שהיה בעבירה ולא קיים מצוותו מכלל מקום חלות שם תרומה לא תליא בקיום המצוה.

יבואר דבביטול מצוה לא חשיב מהבב"ע

ועוד נראה דהרי האיסור להפריש מן הרע על היפה אינו לא תעשה אלא ביטול עשה דהתורה ציוותה להפריש מן היפה כדכתיב בהרימכם את חלבו ממנו, וי"ל דבביטול עשה לא אמרי' מצוה הבאה בעבירה, דהנה הנוב"י הביא קושיא מחמתנו מהרי"ו ז"ל במש"כ התוס' בחולין דף קמ"א ע"א אהא דאמרי' בפסחים דף מ"ז אהרישה לא ליחייב הואיל והזי לכסות לדם ציפור דמשמע דלצורך מצות כסיו מותר לעשות מלאכה ביו"ט, והקשה הריב"א הרי יו"ט עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, ותירץ דמ"מ הלאו נדחה והא דאסור לדחות הל"ת ועשה הוא מפני עשה שעם הלאו שעשה לא נדחה מפני עשה, והקשה חתנו דמ"מ כיון דעכ"פ אסור לעשות את המלאכה ביו"ט מחמת העשה דיו"ט ממילא אי עשה הרי עבירה קעביד וכשעושה בזה מ"ע דכסיו הו"ל מצוה הבאה בעבירה ואין זה מצוה כלל דהא במצוה הבאה בעבירה לא יצא וממילא ליכא כאן כלל קיום עשה דכסיו הדם ושוב יתחייב נמי מלקות עבור הל"ת דיו"ט דהא לא עביד קיום מצות עשה כלל דלדחי ל"ת עיי"ש.

ובקה"י ביבמות סי' ט"ו תירץ דלא מצינו דלא יצא במצוה הבאה בעבירה אלא בשעבר על ל"ת דזה נקרא עבירה אבל זה שמבטל מצות עשה כגון ביו"ט כשמבטל מ"ע דשבתון אין זה בגדר מעשה עבירה אלא חסרון שחיסר מצוה אבל לא שגוף הפעולה הוא מעשה אסורה וכה"ג לא אשכחן שנחשב בגדר מצוה הבאה בעבירה, דבביטול המ"ע אינו בשם עבירה רק בשם ביטול מצוה.

ולפ"ז י"ל דמהאי טעמא נמי לא אמרי' בהפריש מן הרע על היפה דלא חיילא ההפרשה משום מצוה הבאה בעבירה כיון דאין זה אלא ביטול עשה, ובביטול עשה לא אמרי' דהוי עבירה לענין שלא קיים המצוה דאין זה אלא ביטול מצוה ולא עבירה.

אמנם מה שכתב ליישב קושיית חתנו של הנוב"י סכל אין עשה דוחה ל"ת ועשה דללקי משום מהבב"ע לכאורה בתוס' בחולין שם מבואר דאע"פ דלא לקי על אל"ת דהעשה דחי ל"ת אבל מכל מקום ס"ל דאיסורא מיהא איכא אלא דלא לקי, ואי נימא דאיכא איסורא א"כ אכתי להוי מצוה הבאה בעבירה וללקי, ויעויין בקה"י שעמד בזה, אבל בנדון דידן שפיר איכא למימר הכי שבביטול מצוה לא אמרינן דהוי מהבב"ע ושפיר קיים המצוה.

יסוד הגר"ח על קושיית התוס' דאין האיסור לתרום מן הרעה אלא מה שלא תרם מן היפה

ובעיקר קושיית התוס' בקידושין דף מ"ו מנ"ל דחיילא ההפרשה מן הרע על היפה דלמא לא חייל והא דקרינן ליה נשיאות חטא הוא משום דעבר אמימרא דרחמנא תירין הגר"ח דיסוד הק איסורא דמפריש מן הרעה, אינו מצד עצם הפרשת הרעה כי אם מה שאינו מקיים מצות ודיון ההפרשת תרומה מן היפה הוא דהוי איסורא, ולו משכחת דיוכל להפריש מן הרעה ולחזור ולהפריש מן היפה או להחליף הרע ביפה ויחול שם תרומה על היפה לא נעשה בזה איסורא כל עיקר שהרי שפיר נתקיים דין ההפרשת התרומה מן היפה, ומעתה הרי ה"נ אם איתא דלא חלה הפרשתו א"כ הרי שפיר תחול הפרשתו מן היפה אח"כ שהרי עדיין קאי בטבול, וא"כ אין בהפרשת הרע שום איסור שהרי עדיין יכול לקיים הפרשה מן היפה, ומהא דאיכא נשיאות חטא עככ"ל שכבר אינו יכול להפריש מן היפה, והיינו ע"כ לפי שכבר חלה הפרשת הרע, עכ"ל (ועי' בחדושי הגר"ח סי' קפ"ט) והדברים מאירים. [א"ה, וכן משמע ברשב"ם ב"ב פ"ד ב' וכו' מדבריו שם קמ"ג א', ועוד עי' בתוס' הרא"ש קידושין מ"ב ב' עיי"ש בדבריהם].

¹ יבואר דמצוה בכמה דוכתי דהפרשת תרומה מיתלאת תלי אי הוי מעשה מצוה

אולם בדברי הרמב"ן במלחמת ר"פ לולב הגזול מבואר דאם ההפרשה הוי מצוה הבאה בעבירה לא חיילא ההפרשה, שכתב דאם הפריש חלה באופן של מצוה הבאה בעבירה, לא חיילא ההפרשה, ובגוונא דחיילא ההפרשה בע"כ לא חשיב מהב"ע, ומבואר דחלות ההפרשה מיתלאת תלי אי חשיב מצוה, ואי ל"ה מעשה מצוה לא חיילא. וא"כ לדבריו תיקשי אמאי תורם מן הרע על היפה תרומתו תרומה הא הוי מצוה הבאה בעבירה ולא תחול ההפרשה. ובאמת דבדברי הרמב"ן דחלות ההפרשה מיתלאת תלי אי חשיב מעשה מצוה מבואר גם בתוס' הרא"ש בברכות דף ט"ו ע"א (בתוספותיו שם) ברכה משולשת) דכ' דאי ברכת המצוות דא', אם הפריש תרומה בלי ברכה, אמרינן דהברכה מעכבת במצוה וממילא לא חיילא ההפרשת תרומה, וצ"ע דנהי דאין כאן מצוה בלי ברכה, אבל אמאי לא חיילא ההפרשה מה"ט, ומוכח דאי ל"ה מעשה מצוה, לא חיילא ההפרשה.

וכן יש להוכיח מד' הרמב"ם בפיה"מ תרומות פ"ג מ"ט בהא דתנן נכרי שתרם תרומתו תרומה, וביאר שם הרמב"ם דעכו"ם שעשה מצוה, הוי מצוה ויש לו שוכר. [וכ"כ הרמב"ם בפ"ג ממילה ה"ז, ובפ"י מנע"ש ה"ה, ובפ"י ממלכים ה"ן] ומוכח דחלות התרומה מיתלאת תלי אם יש לזה שם מעשה מצוה. ויעויין שם בתורת דרעים שעמד בזה.

¹ יבואר אמאי פסק השו"ע דללא כהסיפרי

ובספר שלמים מצוין מנהגון ר' בן ציון פלגן וצ"ל בסוף פרשת קרח ביאר דלכא' מצונו שנחלקון נתני בדין זה אם כשאנו נותני לכהן צריך להפריש מן היפה, דבמשנה בתרומות פ"ב משנה ד' ה' תנן וכל מקום שאין כהן תורם מן המתקיים, ובי הודה אומר לעולם הוא תורם מן היפה. תורמין בצל קטן שלם ולא חצי בצל גדול ר' יהודה אומר לא כי אלא חצי בצל גדול.

יב' דהאיסור לתרום מן הרעה הוא מה שהנתינה תהא מן הרעה ולא ההפרשה לחוד

ובתחילת דבריו הובא עוד בתוספת קצת דעיקר האיסור להפריש מן הרעה הוא משום ביטול מצות הנתינה שתתקיים בהיפה וא"כ כל דעדיין מוטלת עליו מצות הפרשה ונתינה הרי ע"כ אין כאן שום חפצא דעבירה, וכעין זה כתב גם בצפת פנח מהדו"ת עמוד 98 וכתב בזה לבאר מה דמבואר בירושלמי דבדמאי מפריש מן הרעה על היפה, וביאר דבדמאי אין חובת נתינה אלא מוכרו לכהן ומומילא דאין בזה דין להפריש מן היפה.

יבואר דמדברי השו"ע מבואר דס"ל דהדין להפריש מן היפה הוא דין בנתינה

וכן מבואר מדברי השו"ע ביו"ד סי' של"א סעיף נ"ב שכתב אין תורמין אלא מן היפה, ונראה לי דהשתא דלאיבוד אולא מפני הטומאה, אין להקפיד בכך, ומיהו במעשר הניתן ללוי ולעני יש להקפיד. ומבואר בשו"ע דבזמן בזה שכל הפירות טמאים, והתרומה הולכת לאיבוד אין צריך להפריש מן היפה, ולכא' מוכרח מזה דס"ל להשו"ע דהדין להפריש מן היפה אינו דין בהפרשה אלא דין בנתינה וכיון שבזמן הזה התרומה הולכת לאיבוד ואינו נותנו לכהן אין צריך להפריש מן היפה.

יבואר דברי הספרי שהביא הרמב"ן שגם בתרומה טמאה צריך להפריש מן היפה ומבואר שהוא דין גם בהפרשה לחוד

אבל לכא' מדברי הספרי שהביא הרמב"ן מבואר דאין זה דין בנתינה, דהנה בספרי בפרשת קורח (הובא ברמב"ן בסה"מ, בשכחת הלאוין שהשמיט הרמב"ם, הל"ת השביעית באמצע הדיבור), כתב "בהרימכם את חלבו ממנו" למה נאמר לפי שהוא אומר "והתרומה ממנו תרומת ד' מעשר מן המעשר" אין לי אלא תרומה טהורה, תרומה טמאה מניין תלמוד לומר "בהרימכם את חלבו ממנו", דרשו מזה הפסוק שיהיו בנשיאות חטא הלויים אם יפרישו מן הרע על היפה, ורבו ממנו אפילו בתרומה טמאה שאינו ראוי לכהן וכו' עכ"ל, ומבואר בספרי דגם בתרומה טמאה אפי' שהוא הולך לאיבוד מחמת טומאתו ואינו נותנו לכהן, מ"מ צריך להפריש מן היפה, ולא עוד אלא שנושא עוון אם לא הפריש מן היפה, וצ"ע על השו"ע מדברי הספרי, ועיי' בפ' עמק הנצי"ב על הסיפרי שעמד בזה.

ולכא' למימר דהספרי איירי בשמן תרומה טמאה שראוי להדלקה ובוה שפיר אמרינן דצריך ליתן לכהן מן היפה מאותו שמן שדולק יותר טוב, כמ"ש הרמב"ם בסוף הלכות איסורי מזבח דאיכא מעלה וחשיבות בשמן המובחר אף דאינו עומד אלא להדלקה, מושא"כ בשאר תרומה טמאה באמת אי"צ ליתן מן היפה משום שאינו ראוי לכהן, דזה אינו דהא ברמב"ן כתב להדיא דרבו מקרא דאפילו תרומה טמאה "שאניה ראוייה לכהן" צריך לתת מן היפה, וכן מסתמית הספרי משמע דבכל תרומה טמאה מצוה לתת מן היפה, ואף בדברים שלא חזו להדלקה ואינם ראויים כלל לכהן.

ובדעת השו"ע י"ל דהנה בדרך אמונה פ"ה מתרומות בציון ההלכה סק"ג כתב דהגר"א על הספרי מחק הגירסא שם דמרבי תרומה טמאה להפרשה מן היפה, ולפ"ז אפשר דגם השו"ע לא היה לפניו הגירסא בספרי כמ"ש הרמב"ן אלא כהגר"א, ולהכי כתב דנראה דבזה"ל דלאיבוד אזלי מפני הטומאה אי"צ להפריש מן היפה.

ומבואר דנחלקו הרמב"ן והשו"ע והגר"א ביסוד האי דינא דאסור להפריש מן הרע על היפה אם הוא מדיני הנתינה דצריך ליתן לכהן מן היפה, או דהוא מדיני ההפרשה דההפרשת התרומה צריכה להיות מן היפה, דהרמב"ן סובר שהוא מדיני ההפרשה ולהכי אע"פ שאין התרומה ראוייה לכהן ואינו נותנו לכהן מ"מ צריך להפריש מן היפה והשו"ע והגר"א סוברים שהוא מדיני הנתינה ולהכי במקום שאינו נותנו לכהן אין צריך להפריש מן היפה.

ומבואר דנחלקו ר' יהודה ורבנן במקום שאין כהן ויש שתי אפשרויות או לתרום מהפירות היפים אבל עד שיגיעו לידי הכהן הם יתקלקלו, או לתרום מפירות רעים אבל הם לא יתקלקלו עד שיבאו לידי הכהן, דרבנן סוברים דכל הדין לתרום מן היפה הוא רק במקום שאפשר שיבאו לידי הכהן אבל אם עד שיבאו לידי הכהן הם יתקלקלו והפירות הרעים מתקיימים וישתמרו עד שיבאו לידי הכהן עדיף לתרום מן הרע ולא מן היפה. ור' יהודה סובר דלעולם הוא תורם מן היפה, וכתב הר"ש שם "דטעמא דר' יהודה משום דכתיב את חלבו לעולם בעינן בחלבו ואי פסדן תיפסד", והיינו דר' יהודה סובר דמקד קרא ילפינן דצריך לתרום מן היפה בכל גונו ואפילו אם עי"ז זה לא יהיה ראוי לכהן.

ולכא' הם נחלקו בדין הנ"ל, דרבנן סברי דהדין להפריש מן היפה הוא מדיני הנתינה ולכן סברי שבמקום שאין כהן ואם תרום מן היפה עד שימצא כהן הפירות יתקלקלו עדיף שיתרום מן המתקיים למן היפה, ור' יהודה סובר דהדין להפריש מן היפה הוא מדיני ההפרשה וממילא אין נפק"מ אם זה יבוא ליד כהן או לאו דלעולם הוא צריך להפריש מן היפה.

ותנה הרי סתם סיפרי ר' יהודה, וי"ל דלהכי ס"ל להסיפרי דגם בתרומה טמאה שאינו נותנו לכהן צריך ליתן מן היפה וכדעת ר' יהודה במשנה דהדין להפריש מן היפה אינו מדיני הנתינה אלא מדיני ההפרשה וכמשנ"ל.

אבל להלכה פסק הרמב"ם בה"ל תרומות פ"ה הל' א' כדעת רבנן וכתב אין תורמין אלא מן היפה וכו' ואם אין שם כהן תורם מן המתקיים אף על פי שיש שם שאינו מתקיים וכו'. הרי דלהלכה קי"ל דהדין להפריש מן היפה הוא מדיני הנתינה, וא"כ שפיר פסק השו"ע דבזמן הזה שהתרומה הולך לאיבוד ואינו נותנו לכהן אין צריך להפריש מן היפה דלהלכה לא קיי"ל כהסיפרי.

יבואר פלוגות הראשונים אם הפרשה וניתנה הם ב' מצוות או מצוה אחת

ונראה דהרמב"ן דס"ל שהוא מדיני ההפרשה אזיל לטעמיה, דהנה הרמב"ם בסה"מ בשורש י"ב מנה הפרשת תרומה ונתניתן למצוה אחת, והרמב"ן שם חלק עליו וזמנה אותם לשני מצוות אחת מצות הפרשה ואחת מצות נתניה.

והנה לדעת הרמב"ם דמנה אותם למצוה אחת והפרשה בלי נתניה לאו מצוה היא א"כ ע"כ דהדין להפריש מן היפה הוא מדיני הנתינה, דהא ליכא מצוה בהפרשה גרידא, אבל הרמב"ן דס"ל דהם שני מצוות הפרשה ונתניה ואף בהפרשה בלי נתניה איכא מצוה שפיר י"ל דהדין להפריש מן היפה הוא מדיני ההפרשה, דהא איכא מצוה בהפרשה גרידא אפילו בלי נתניה, וא"כ הרמב"ן שכתב דאף בתרומה טמאה שאינה ראויה לכהן צריך להפריש מן היפה אזיל לטעמיה דס"ל שההפרשה והנתינה הם שני מצוות.

ובדעת השו"ע י"ל דס"ל כדעת הרמב"ם דההפרשה והנתינה הם מצוה אחת, וא"כ מוכרח לפ"ז דהדין להפריש מן היפה הוא מדיני הנתינה, ולהכי כתב דבזמן הזה שהתרומה טמאה והכל הולך לאיבוד ואינו נותנו לכהן אין צריך להפריש מן היפה.

אך לכאן נראה דהא דנתבאר בדעת הרמב"ן דהדין להפריש מן היפה הוא מדיני ההפרשה הוא תלוי במה שנחלקו קמאי, דהנה ידוע שנחלקו האחרונים אם הפרשת תרומה הוי מצוה או שאינו אלא תיקון מאכלו כשחיטה וכדומה.

יבואר פלוגות הראשונים אם יש מצוה בהפרשה או שאינו אלא כשחיטה והוא תיקון מאכלו בלבד

דהנה במג"א סימן ח' סק"ב כתב דאינו אלא תיקון מאכלו, ולהכי ברכת הפרשת תרומה אי"צ להיות בעמידה כשאר ברכת המצוות יעו"ש, וכן מבואר ברעק"א בגליון השו"ע יו"ד סימן א' על הט"ז ס"ק י"ז, וכן הוא ברש"י גיטין דף מ"ז ע"ב ד"ה מדאורייתא, אמנם בתוס' ר"ה דף ד' ע"א צדדו דאיכא בל תאחר כשאנו מפריש תרומה, והוכיח מזה החזו"א דמאי סימן ד' דס"ל להתוס' דאיכא חובת הפרשה ולהכי שייך לעבור בכל תאחר. וכן דעת הט"ז ביו"ד שם, וכ"כ האבני נור יו"ד סימן שצ"ו בדעת הרמב"ם שכתב בפ"א מהל' ברכות הט"ז דנשילת ידים ושחיטה הואיל ובדברי הרשות הן מברך על השחיטה, [ולא לשחוט] ובר"מ שם ה"ב כתב דהמפריש תרומה מברך להפריש תרומה ומבואר דהפרשת תרומה אינו כשחיטה שהיא רשות אלא חובה כשאר מצוות של תורה.

ולכאן לדעת המ"א דליכא מצוה בהפרשה ואינו אלא תיקון מאכלו מהיכ"ת דניבעי להפריש מן היפה הא ליכא כלל מצוה בהפרשה. וע"כ בדעת הרמב"ן דס"ל

דהדין להפריש מן היפה הוא מדיני ההפרשה יהיה מוכח דס"ל דאיכא מצוה בהפרשה, ולהכי ס"ל דאיכא בזה דין להפריש מן היפה.

ובאמת בדעת השו"ע דס"ל דהיכא שאינו נותנו לכהן אין צריך להפריש מן היפה לכאן מוכרח דס"ל כדעת המ"א דליכא מצוה בהפרשת תרומה, וההפרשה אינו אלא תיקון מאכלו, דאי איכא מצוה בהפרשה אמאי אין צריך לקיים ההפרשה מן היפה דמ"ש מכל המצוות שצריך ליתן מן היפה כמ"ש הרמב"ם סוף הלכות איסורי מזבח.

וז"ל הרמב"ם שם ומאחר שכולן כשרין למנחות [כל השמנים] למה נמנו, כדי לידע יפה שאין למעלה ממנו והשוה והפחות, שהרצוה לזכות עצמו יכף יצרו הרע, וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה והמשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו. הרי נאמר בתורה והכל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומוחלכיהן וישע ד' אל הבל ואל מנחתו. והוא הדין לכל דבר שהוא לשם הקל הטוב שיהיה מן הנאה הטוב, אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו, כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבנכסיו וכן הוא אומר כל חלב לד' עכ"ל.

ומבואר ברמב"ם דבכל מצוה שהוא לשם הקל הטוב צריך לתת מן היפה והמשובח, וא"כ ה"נ הפרשת תרומה אע"פ שאינו נותנו לכהן מ"מ משום המצות הפרשת תרומה בלבד יצטרך ליתן מן היפה ככל המצוות.

וע"כ דס"ל להשו"ע כדעת המ"א דליכא כלל מצות הפרשה ולהכי משום ההפרשה גרידא אין צריך ליתן מן היפה ורק משום הנתינה לכהן צריך ליתן מן היפה והיכא שהתרומה הולך לאיבוד אין צריך כלל להפריש מן היפה.

אך לפ"ז יש לתמוה על הגר"א דביו"ד הסכים עם השו"ע דס"ל דכשתורמין מן הטמא אי"צ להפריש מן היפה, ולפמשנ"ת זה אינו אלא אי אמרינן שאין מצוה בהפרשה, אבל אי איכא מצוה בהפרשה, שפיר מחייב להפריש מן היפה משום מצוות ההפרשה, ומאידך באו"ח סימן ח' פליג הגר"א על המג"א שם וס"ל דאיכא מצוה בהפרשה והוכיח כן מההיא דלא יעשה אדם עיסתו קבין ליפטר מן החלה יעו"ש, וא"כ לפ"ז צ"ע אמאי ס"ל דליכא מצוה להפריש מן היפה, הא משום מצוות ההפרשה לחוד יצטרך להפריש מן היפה.

ואפשר לומר בזה דהנה בביאור הגר"א יו"ד סימן של"א סנ"ב כתב טעמא אחרתא אמאי אי"צ להפריש מן היפה בתורם מן הטמא, דהוא משום דכל שהוא טמא חשיב רעה ולהכי אי"צ להפריש מן היפה דסוף סוף רעה היא, עכ"ד. ונראה דהוצרך להאי טעמא ולא סגי בטעם השו"ע שכתב דכיון דאזיל לאיבוד אי"צ להפריש מן היפה, משום דכיון דס"ל דאיכא מצוה בהפרשה, א"כ אף דאזיל לאיבוד מ"מ משום הפרשה לחוד בעינן שיפריש מן היפה, ולהכי הוצרך הגר"א לומר דטעם אחר בהא דאינו מפריש מן היפה דכיון דטמא הוא הוי מן הרע ולא יהי שיתרום מן היפה ופשוט.

חשובנו של עולם

והנה אמרו חז"ל בשבת דף קל"ט עמוד א' ואמר רבי מלאי בשכר וראך ושמח בלבו וזה לחשן המשפט על לבו והביאו רש"י שמות פרק ד' על הפסוק וראך ושמח בלבו וז"ל לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה, ומשם זכה אהרן לעדי החשן הנתון על הלב, עכ"ל ובמדרש תנחומא פרשת שמני סימן ג' מבואר שמשם היה צריך לחשוש על כך וגדולה גדולה הוא לאהרן ששמח בגדולת אחיו כדאיאת התם וז"ל א"ל משה בי אדוני שלח נא ביד תשלח אתה מעביר עלי שאחי גדול ממני ואני הולך לפרעה. א"ל הקב"ה חייך שאמרת כראוי שהוא גדול ממך אלא אעפ"כ וראך ושמח בלבו ארשב"י אמר הקב"ה אותו הלב השמח בגדולת אחיו יתנו אבנים טובות עליו שנאמר (שמות כח) ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחשן המשפט על לבו, עכ"ל.

ולמדנו מכאן שעל ידי ענותו של אהרן שקיבל מדרגתו שלו וידע שמשם גדול ממנו אלא שגדולת משה לא תחסיר ממנו כלום בזה זכה להשלים מדרגתו שלו ונעשה כהן גדול מעל משה, והוא תפוח קטן על גבי תפוח גדול ומבואר דיכול העניו להגיע יותר ממדרגת הגדול על ידי היותו קטן על גבי גדול, וכן היה אהרן נטפל למשה וזכה במדרגתו לגדולה של כהונה גדולה שנרמז היותו קטן על גבי גדול והאדם חושב לעצמו שאם היה עניו ויותר משלו יפסיד את מהותו וכאן אנו רואים שאהרן זכה בזכות שמחתו בגדולת אחיו הקטן ממנו וזכה להיות כהן גדול וכמו שאמרו כל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו.

על כן יאמרו המושלים בואו חשבון ואמרו חז"ל ב"ב דף ע"ח על כן יאמרו המושלים ביצורם בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה, והנה פשוטו של מקרא לא איירי כלל בעניין זה, ואין אפשר לפרש הדרוש עם פשוטו של מקרא.

ונראה דמפשוטו של מקרא נמי ילפינן עניין זה דהנה פשוטו של מקרא הוא דהמושלים זה בלעם שקלל את מואב וע"י כן כבש סיחון את חשבון והוא חישב שהרויח מקללת בלעם את חשבון, ובאמת לא הרויח כלום אלא הכל היה כדי שיוכלו ישראל לקחת את חשבון מיד סיחון שמיד מואב היה אסור לישראל לכבוש את חשבון שנאמר אל תצר את מואב ואל תתגר בו מלחמה ואחר שכבשם סיחון יכלו ישראל לכבוש מידו, וגם שסיחון אמר לישראל שכל עצמו אינו יושב בחשבון אלא כדי לשמור על ז' עממין, והאמת שאינו יושב בחשבון אלא כדי שיוכלו ישראל לקחתו מידו, וזהו חשבוננו של עולם שהקב"ה מנהיג העולם שאין האדם לוקח לעצמו כלום בלא רצון הבורא יתברך ולכן אין להאדם לעשות חשבון להרויח על ידי עבירה, וכן כתב בספר לב אליהו.

וכן איתא בסוטה דף ט' ע"א תנו רבנן סוטה נתנה עיניו במי שאינו ראוי לה מה שביקשה לא ניתן לה ומה שבידה נטלוהו ממנה שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו מה שמבקש אין נותנין לו ומה שבידו נוטלין הימנו וכן מצינו בנחש הקדמוני שנתן עיניו במה שאינו ראוי לו מה שביקש